

Karl Marks

Feyerbax haqqında tezislər

Bəzi sosialistlər avtoritet prinsipi adlandırdıqları şeyə qarşı son zamanlar xalis səlib yürüşünə başlamışlar. Bu və ya başqa hərəkətin pislənməsi üçün onun avtoritar hərəkət olduğunu onlara söyləmək kifayətdir. Bu bəsitləşdirilmiş üsuldən o dərəcə sui-istifadə etməyə başlamışlar ki, məsələni daha müfəssəl aydınlaşdırmaq lazım gəlir. Burada bəhs olunduğu mənada avtoritet özgəsinin iradəsinin bizə qəbul etdirilməsi deməkdir; digər tərəfdən, avtoritet tabeliyi nəzərdə tutur. Lakin bu ifadələrin hər ikisi qulağa xoş gəlmədiyindən və onların ifadə etdiyi münasibət tabe olan tərəf üçün ağır olduğundan sual olunur ki, bu münasibət olmadan keçinmək olmazmı,— müasir cəmiyyətdəki mövcud şəraitdə—biz başqa bir ictimai quruluş yarada bilmərikmi ki, orada bu avtoritet gərəksiz olsun və, deməli, aradan qalxmalı olsun. Müasir burjua cəmiyyətinin əsasını təşkil edən iqtisadi münasibətləri, sənaye və əkinçilik münasibətlərini gözdən keçirdikdə görürük ki, onlarda, dağınıq hərəkətləri insanların birgə fəaliyyəti ilə getdikcə daha artıq əvəz etmək meylidir. Dağınıq istehsalçıların xırda emalatxanaları əvəzinə, içərisində yüzlərlə fəhlənin buxarla hərəkətə gətirilən mürəkkəb maşınları idarə etdiyi çox böyük fabrikləri və zavodları olan müasir sənaye meydana gəlmişdir; böyük yollarda dilican və arabaları dəmir yol qatarları, xırda yelkənli qayıqları və gəmiləri isə paroxodlar sıxışdırıb aradan çıxartmışdır. **Hətta əkinçilikdə də maşın və buxar getdikcə daha artıq hökmran olmağa başlayır; bunlar xırda mülkiyyətçiləri iri kapitalistlərlə, böyük torpaq sahələrini muzzdlu fəhlələrə becərtdirən iri kapitalistlərlə yavaş-yavaş, lakin dönmədən əvəz edir. Beləliklə, birgə fəaliyyət, bir-birindən asılı olan proseslərin mürəkkəbləşməsi ayrı-ayrı şəxslərin müstəqil fəaliyyətinin yerini tutur. Lakin birgə fəaliyyət təşkilat deməkdir, təşkilat isə avtoritetsiz mümküdüdmü?**

Fərz edək ki, ictimai inqilab kapitalistləri,—avtoritetinə hazırda sərvətlər istehsalının və tədavülünün tabe olduğu kapitalistləri—yıxdı. Tamamilə antiavtoritaristlərin nöqtəyi-nəzərində duraraq fərz edək ki, torpaq və əmək alətləri, onlardan istifadə edən fəhlələrin kollektiv mülkiyyəti oldu. Onda avtoritet yox olarmı, yoxsa ancaq öz formasını dəyişər? Nəzərdən keçirək.

Misal olaraq iplik fabrikinə götürək. Pambıq dönüb sap olana qədər dalbadal azı altı əməliyyatdan keçməlidir, həm də bu əməliyyatların çoxu müxtəlif binalarda keçirilir. Sonra, maşınların müntəzəm işləyə bilməsi üçün buxar maşınına nəzarət edən mühəndis lazımdır, gündəlik təmir üçün mexaniklər və məhsulları bir binadan başqasına daşımaq üçün çoxlu başqa fəhlələr lazımdır və ilaxir. Bütün bu fəhlələr—kişilər, qadınlar və uşaqlar—şəxsi muxtariyyətlə işi olmayan buxarın avtoriteti ilə müəyyən edilən saatlarda işə başlamağa və onu qurtarmağa məcburdurlar. Deməli, fəhlələr hər şeydən əvvəl iş saatları haqqında danışib razılaşmalıdırlar; həmin saatlar müəyyən edildimi, istisnasız olaraq hamı üçün məcburi olacaqdır. Sonra, istehsal üsulu, materialların bölgüsü və s. haqqında hər binada hər dəqiqə xüsusi məsələlər ortaya çıxır ki, bütün istehsalın dərhal dayanmasına yol verməmək üçün bu məsələləri haman saat həll etmək lazım gəlir. Bu məsələlər hər bir əmək sahəsinə başçılıq edən nümayəndənin qərarı iləmi, yoxsa əgər

mümkündürsə, səs çoxluğu ilə, hər necə həll edilirsə edilsin,—ayrı-ayrı şəxslərin iradəsi həmişə tabe olmalıdır, bu isə məsələnin avtoritar şəkildə həll edilməsi deməkdir. Böyük bir fabrikin avtomat mexanizmi, fəhlələri işlədən xırda kapitalistlərdən xeyli çox müstəbid olur. Hər halda iş saatlarına gəldikdə, bu fabriklərin darvazasına aşağıdakı sözləri yazmaq olar: Siz, ey buraya girənlər, hər cür muxtariyyətdən əl çəkin!^[2] Əgər insan elm və yaradıcılıq dühası ilə təbiət qüvvələrini özünə tabe etmişsə, həmin qüvvələr ondan intiqam alaraq onun özünü, onlardan istifadə etdiyi üçün, hər hansı ictimai təşkilatdan asılı olmayaraq, əsl istibdada tabe edir. **İri sənayedə avtoritetin məhv edilməsini arzu etmək, sənayenin özünün məhv edilməsini arzu etmək deməkdir—cəhrəyə qayıtmaq üçün buxarla işləyən əyirici maşının məhv edilməsini arzu etmək deməkdir.**

Başqa bir misal—dəmir yolunu götürək. Burada da saysız-hesabsız çoxlu adamın əməkdaşlığı şəxsiz zəruridir; bədbəxt hadisələrə yol verməmək üçün bu əməkdaşlıq dürüst müəyyən edilmiş saatlarda həyata keçirilməlidir. Burada da işin birinci şərti hər bir tabe məsələni həll edən hakim iradədir,—bu iradə bir nümayəndə tərəfindənmi, yoxsa əlaqədar şəxslərin çoxluğunun qərarını yerinə yetirmək tapşırığını alan bütöv bir komitə tərəfindən təmsil edilir—hər iki halda kəskin ifadə olunmuş avtoritet mövcuddur.

Bundan əlavə: əgər cənab sərnişinlərin nəzərində dəmir yol qulluqçularının avtoriteti məhv edilmiş olsaydı, yola salınan lap ilk qatar nə hala düşmüş olardı?

Lakin açıq dənizdə olan gəmidə avtoritetin—həm də ən hökmran bir avtoritetin—zəruri olması ən çox aydındır. Orada təhlükə zamanı hamının həyatı bir nəfərin iradəsinə hamının dərhal və danışqsız tabe olmasından asılıdır.

Əgər mən ən ötkəm antiavtoritaristlərə qarşı bu dəlilləri irəli sürürəmsə, onlar mənə yalnız bu cavabı verə bilirlər: “Bəli! bu doğrudur, lakin burada iş bizim nümayəndələrə qazandırdığımız avtoritet üzərində deyil, müəyyən tapşırıq üzərindədir”. Bu adamlar belə düşünürlər ki, biz müəyyən bir şeyin adını dəyişdirsək, onun özünü dəyişdirmiş olarıq. Bu dərin mütəfəkkirlər bizi ancaq ələ salırlar.

Beləliklə, biz gördük ki, bir tərəfdən, hər necə yaradılmış olursa olsun, müəyyən bir avtoritet, o biri tərəfdən isə müəyyən tabelik—hər hansı ictimai təşkilatdan asılı olmayaraq—içərisində məhsullar istehsalının və tədavülünün baş verdiyi maddi şərait üzündən bizim üçün məcburidir.

Digər tərəfdən, biz gördük ki, iri sənaye və iri əkinçilik inkişaf etdikcə istehsal və tədavülün maddi şəraiti labüd olaraq mürəkkəbləşir və bu avtoritetin sahəsini getdikcə daha artıq genişləndirməyə çalışır. Buna görə də avtoritet prinsipini mütləq pis, muxtariyyət prinsipini isə mütləq yaxşı prinsip kimi təsvir etmək mənasızdır. Avtoritet və muxtariyyət nisbi şeylərdir və ictimai inkişafın müxtəlif fazaları dəyişməklə onların tətbiqi sahəsi də dəyişilir. Əgər muxtariyyətçilər ancaq bunu demək istəsəydilər ki, gələcəyin ictimai təşkilatı yalnız istehsal şəraitindən labüd olaraq irəli gələn hədlər daxilində avtoritetə yol verəcəkdir, onda

onlarla danışıb razılığa gəlmək olardı. Lakin onlar avtoriteti zəruri edən bütün faktları görmək istəmirlər və sözə qarşı qızğın mübarizə aparırlar.

Nə səbəbə antiavtoritaristlər siyasi avtoritetə qarşı, dövlətə qarşı çıxır-bağırmaqla kifayətlənmirlər? Bütün sosialistlər bu fikrə şərikdirlər ki, gələcək ictimai inqilab nəticəsində dövlət və onunla da birlikdə siyasi avtoritet aradan qalxacaqdır, yəni ictimai funksiyalar öz siyasi xarakterini itirəcək və ictimai mənafeyə nəzər yetirən sadə inzibati funksiyalara çevriləcəkdir. Lakin antiavtoritaristlər tələb edirlər ki, siyasi dövlət, onu doğurmuş olan ictimai münasibətlər hələ ləğv edilməzdən əvvəl bir zərbə ilə ləğv edilsin. Onlar tələb edirlər ki, ictimai inqilabın birinci tədbiri avtoritetin ləğv edilməsindən ibarət olsun. Bu cənablar heç inqilab görmüşlərmidi? İnqilab, şübhəsiz ki, mümkün olan ən avtoritar bir şeydir. İnqilab elə bir tədbirdir ki, orada əhalinin bir hissəsi tufənglər, süngülər, toplar vasitəsilə, yəni çox avtoritarlı vasitələrin köməyi ilə öz iradəsini əhalinin digər hissəsinə qəbul etdirir. Qalib gəlmiş partiya zərurət üzündən öz hökmranlığını öz silahının irticaçılarda doğurduğu qorxu vasitəsilə əlində saxlamağa məcbur olur. Əgər Paris Kommunası burjuaziyaya qarşı silahlı xalqın avtoritetinə arxalanmasaydı, məgər bir gündən artıq davam gətirə bilərdi. Biz Kommunanı, əksinə, bunun üstündə qınamağa haqlı deyilikmi ki, o həmin avtoritetdən çox az istifadə etmişdi?

Deməli: ya elə, ya belə. Ya budur ki, antiavtoritaristlər nə dediklərini heç özləri də bilmirlər və bu halda ancaq dolaşıqlıq törədirlər. Ya da budur ki, onlar bunu bilirlər və bu halda onlar proletariyatın Hərəkətinə, işinə xəyanət edirlər. Hər iki halda onlar ancaq irticaya xidmət edirlər.

1. *Engels tərəfindən 1872-ci ilin oktyabrında—1873-cü ilin martında yazılmışdır.*

2. *Marks və F.Engelsin Əsərləri mətnindən çap olunur, 2-ci nəşri, 18-ci cild, səh. 302-305*

QEYDLƏR:

[1] – Engelsin “Avtoritet Haqqında” əsərində hər cür avtoritetləri inkar edən bakunistlərin baxışlarının dərin tənqidi verilmiş və proletar inqilabının dövlətə münasibəti məsələsi barəsində marksistlərin baxışları əsaslandırılmışdır. Engels dövləti doğurmuş olan ictimai münasibətlər ləğv edilməmişdən əvvəl “dövlətin ləğv olunması” haqqında anarxist ideyasının elmə zidd və inqilaba zidd mahiyyətini həmin əsərdə ifşa etmişdir. O, anarxistlərin ehkamçılığını və təriqətçiliyini amansız tənqid etmişdir.

[2] – Dante “İlahi komediya”, Cəhənnəm, III fəsil, 3-cü bənd, (bir qədər başqa şəkildə ifadə edilir). Red.